

NEMZETI TÁRSALKODÓ.

Első félév.

Kolozsvár, Aprilis' 23kán, 1840.

17. szám

Tartalom: A' szív' örvényei, (Erdődi János), 129. l. Az elhagyatott, (gr. Wass Ádám) 135. l. Chosrész b'asa, (000) 135. l.

A' szív' örvényei.

Eredeti novella.

Kétes örvény az emberi szív. Soká kell az észnek buvárkodnia, míg azt kitanulhatja.

Kisfaludy Károly.

Gyöz a' szív; elhallgat az ész, elhallgat az eskü.

Vörösmarty.

R.

Zene nem vidítja-fel őt.

Shakespeare.

Maros Vásárhelyt az 183....-dik év ..... hava' 20-dikára tánczvizgalom volt hirdetve, 's ez fényes és csinos és vig akart lenni, millyet e' nemben Vásárhely még nem látott. Napokkal az előtt folytak már az előkészületek, 's hölgyeink, kiket a' természet annyi kecekkel halmozott, mennyivel alig egy hon' leányait, öltözetben is akartak ragyogni, hódításokat tenni vagy biztosítani. Esti tíz óra körül begyülve már az egész közönség, 's jelen mindenki, kinek születés vagy nevelés — 's mennyivel dicsőbb szabadlevél ez annál? — igényt adhatott a' társas élet' e' magasb és tisztább körében megjelenhetni. Strausz' és Lanner' műdarabjaik zengettek a' barna művészek' hangszereim, 's a' párok kéjzajongva lejtettek egymás' karjain a' koczkapadlat' síma tükrén, midőn az anyák és nénikék sohaj-emelt visszemlékben nézték a' szerencséseket, vagy

szunnyadoztak a' körfal' pamlagain; némellyek talán keserűen bíralták az ifjuságot, 's pedig ha kezöket szívökre tennék, csak e' titkos boszúból: miért nem ifjak ők is?! Az óra 12-töt ütött, 's tánczszünet lett; Lanner' 'Pesti emlék'-e kifárasztotta a' tánczosokat. Karöltve 2—3 's több hölgyek, szegélyezve ifjakkal, kerülték a' fényes terem' közepén álló 's bíraltató férficsoportot; itt keletkező szerelem' rózsaszíne, ott a' féltékenység' halvány arca szóltak a' szív' tükréből; amott ingerkedők szívtitkokat fejtettek föl. Mások frisitökkel jöttek mentek. Az oldalszobákban egy csoport kártya, más étasztal' körül ült, midőn némelly urfiak kifáradva szüntugy táncz- mint udvarlásból, a' pipázó szoba' pamlagán heverészve, szerelmi, vadászati kalandokat, merész lovalásokat igaz és költött szinben közlöttek egymásnak.

Úgy látszott, mindenki megelégtült ez esttel 's önmagával. 'S járjuk rendre a' szobákat, tekintsünk ifjaink' hevült arcokra, hölgyeink' csillagszemeikbe; mindenütt megelégedést, a' boldogság' testvérét látjuk vissza sugározni. Csupán egy nőalak van, testileg csak jelen a' teremben, kinek szabályosan szép halvány arcvonalmaiban lelki fájdalmat fedezhetni föl, titkos, lebilincseltség nagy sötétkék szemében, mellyek szendén ragyogtak könnyben, mint istentitku ég nyugvó tó' ölében; magas homlokán mély gondfelleget, keskeny piros ajkai' önkénytelen rángatózásaiban egy mosolyt, melly

nem annyira világ- mint saját élet-unatkozást játszik. 'S e' bájalak, ki e' köz vigalomban egyedül nem veszen részt, noha nagyon csinosan öltözött is, egész lényén előmlött közönyt és hidegséget árul el, melly azon mértékben éberszti föl a' részvétet iránta, mellyben az övé minden személy és tárgy iránt elhaltnak látszik. És e' különös vonzó alak a' gazdag Forrai Sándor' ifju neje, Báji Erzsébet, Erdély' legszebb, legmagasztaltabb leánya, kinek a' szépségi díjt nő és férfi, vén és ifju egyiránt kész megadni; kinek szűz hírnevét sem irigység, sem rágalom, pletyka, sem titkos káröröm' fulánkja még el nem érték, mérges lehelletök nem homályosította; 's ha ez undok fajok előtt semmi sem szent is, szépség olly kevésbé mint erény, — Báji Erzsébettel mint leánynyal és nővel kénytelenek mindig kivételt tenni.

III.

Sok öreg férfi veszen ifju nőt, hogy legyen valakije, a' ki szeméit befogja.
Weber.

Az Erzsébet' atya Báji Ferencz egy volt azon nem annyira önmagukban, mint házi körükre szerencsétlen és veszély hozó férfiak közül, kik mindig terveket koholnak, műipar gazdaságiakat, nagyokat vagy czélszerűtlenekeket, honuk' kereskedési állásával nem egyezőket. Így Báji is; mig minden vagyonát azon tervre költötte, miként forgathassa ki magát mindenéből! 'S ő ha semmiben nem is, ez egyben tökéletesen czélt ért, 's lassanként hitelét és evvel minden jószágait elvesztette.

Neje, Ujvári Zsófia nagyon lelkes, mivel nő volt, ki mindent elkövetett férjével láttatni a' ki nem kerülhető örvényt; de könnyebben elhitte volna talán Herschel, hogy a' Saturnus' gyűrűje' 10 óra és 32 perczre tett forgását egy egész órával hibázta el, mint Báji azt, hogy

nagy tervei éppen olly nagyon fogják megbuktatni. Ennek látásától megkimélte ugyan a' sors a' derék nőt, ő meghalt, mielőtt azon inség, mellyet kikerülhetlennek tudott, bekövetkezett volna, de két nevetlen, valóban árva leánykát hagyott maga után, a' legbizonytalanabb jövődő' küszöbén. — Erzsébet és Eszter 12 és 10 évesek voltak, midőn anyjokat elvesztették; éppen azon korban, mellyben a' leány gyermeknek legnagyobb szüksége van jó anyára, ki egész élete' folyásának irányt szabjon; szívébe érzeményt lehelljen, helyest és tisztát; lelkének czélt mutasson; szellemének hajlamát, kedélyének mélységet, lelkületének szilárd-ságot adjon. 'S talán csak ebben a' korban veheti meg egy lelkes anya leánya' keblében azoknak alapját. — De melly kevés anyák ismerik el e' sarkigazságot, 's ha talán el is ismerik, melly keveseknek komoly szándéka annak eleget tenni! Minden, mit a' nagyobb rész tesszen, korkivárat szerintinevelés, de nem lelki mivélés; 's e' szerint a' leányok mindenre taníttatnak a' mit társas élet követelhet tőlök, 's a' mit tudniok szükséges, csak arra ritkán, mit a' nőnek és anyának éreznie kell. Az illy fonák nézetű nevelések okozzák aztán azon számtalan szerencsétlen házasságokat, mellyek közvetett, néha közvetlen hatásaikban a' haza' erkölcsi és anyagi jólétének igazi mételyei.

Erzsébet és Eszter is így növekedtek föl 's noha a' természet őket nagyon szerencsés hajlamokkal kegyelte, azok minden fényes nevelés' daczára parlagban maradtak, 's csupán a' körülményektől függött, lelkületöknek idomat adni, jót vagy félszegüt, őket ezek szerint boldogítót vagy szerencsétlenné teendő.

A' hitelezők végre Báji minden jószágait elfoglalták, 's az élet' szükségeivel küszködő család a' Bájino' megmentett szebeni házába költözött. Ez órától fogva sűrűen csoportoztak a' gondok és balesetek a' szegény árva leánykák-

ra, kiknek a' nagy, tágas világban legkisebb reménysugár sem mosolygott, 's csupán azon fanyar bizonyosság állott lelkök előtt: atyjokat 's önmagukat kézi munkáikkal táplálni. Ők nem sokat aggódtak ugyan önmagukért; az ifjuság' természetében fekszik jót és roszt hamar megszökni; de mélyen sebzette lelköket az öreg atya sorsa, ki e' mostoha szerencse változást teljességgel nem bírta, 's kislelküleg csüggedett azon csapás alatt, melyet önmaga idézett elő. — És Baji Ferencz valóban szerencsétlen volt, kétségbeesve vissza borzadó a' még sivatagabb jövőtől, agg napjait, mely fényezte: 'S mind e' balviszonyoknak egyre véget vetni, a' zord jövőndöt kellemessé, a' nyomasztó szegénységet gazdagságra varázsolni, szóval: a' legszerencsétlenebb atyát egyetlen rövid szóval legboldogabbá tenni, Erzsébettől függött, 's ő kimondta e' vészterhes, egész életére határozó szót, 's áldozatul hozta ifju élete' minden örömeit egy atyának, ki azt legkevesbbé érdemelte.

A' gazdag Forrai Sándor, Baji' egykori barátja 's azután hitelezője, ki legszebb jószágait foglalta vala' el, hirtelen ifju szerelmre gyuladott agg szívében Erzsébet iránt, noha közelebb állott már a' hetvenhez, mint a' hatvanhoz. Tárt karokkal fogadta az atya, zuzott szívvel leánya e' nyilatkozást. Lélekleverő volt a' szegény hölgy' szívharca, 's annál rettentőbb, terhelőbb reá nézve, mivel atyja nem erőltette ez egyetlen lépésre; de azon rebegvé esdeklő, késelve reménylő pillantat, mellyel az ősz atya leánya' szemén függött, mélyebben hatott ennek lelkére 's határozott; mint talán fenyegetés, melly csak makkácsná tette volna. Erzsébet vérző szívet adott jegybe mátkájának, 's Forrai elég hitu volt hinni, hogy e' dércsipte virágszál fölviruland keble' kihamvadt tüzenél.

Forrai szerette nejét, nem csak mint nagyon szép, hanem becsülésre méltó asszonyt; de — szerelme egy agg férj' szeretete volt;

nem kölcsönérzemény' gyöngyharmatja, rokon keblekben ragyogó; nem önzetlen szívek' isten eredetű tüze, egyes kedélyeket szendén és boldogítólag melegítő, de a' melly külön lelkületknél emésztő lánggá változik, vagy elhamvad. A' vén férjek' szerelmé ifju és szép nejeik iránt többnyire mindig gyötrő; itetszvágyukban, bálul számított kimélő gyöngédségökben akként, mint ki nem kerülhető féltékenységek' kitörése' módjában. Erzsébet talán mindennél szerencsétlenebb volt, mert ő nem csak életörömeit, hanem szívét is áldozatul hozta egy férjnek, a' kit ő becsülni sem tudott, mivel soha sem tudta nékie megbocsátani, hogy szegénységök 's atyja' gyöngeségét használta eszközül céljához; 's most az ok is, melly e' kinos marczangló hatást szülte, megszűnt, a' nélkül, hogy földi hatalom azon változtathatna. Néhány hónappal egybekelése után atyja meghalt. — De a' koczka el volt már vetve, 's ő méltó akart maradni e' nagyszerű áldozathoz. Egyetlen vigasztalója, ki előtt szívet kiönthette, Esztere volt, egy szelid, gyöngédlény, kin ő szeretve függött, ki őt értette, ki velé együtt érzett és szenvedett.

Forrai eddig télen és nyáron át falun lakott, 's csak ezen a' télen ment előbb városra telelni, a' mint mondá: neje gyöngült egészsége miatt; de azok szerint, kik azt jobban vélték tudni: diadalöztönből, melly minden féltékenység' daczára is, olly gyakran csiklándozza a' vén férjeket, láttatni a' világgal 's bámultatni hódításukat, melyet ők elég önhittek saját érdemnek tulajdonítani.

III.

Finis Poloniae.

A' szünóra végéhez közelített; a' társaság' nagyobb része visszatért a' terembe. Erzsébet és Eszter a' terem' azon oldalán ültek, melly a' főbejáróval átellenben állott. Közel hozzuk

senki sem űlt. Beszélgetésök élénk volt, tompa hangon folytatott, 's úgy látszott, hogy Eszter egy kétkedést akar kiirtani néjje kebléből, mellynek gyökszála talán már szivig hatottak.

'S miért ne lehetnél te még boldog, Erzsikém, szolt Eszter néjéhez oly hangon, melly saját kétségét szilárd bizalomná akarta bélyegezni.

Én boldog? kérde Erzsébet, mély titku sötétkék szemeit tagadólag emelve nővérére. Ha nem ismernék, azt kellene hinnem, hogy gúnyolsz, 's kezét, mellyet eddig baljában tartott, elbocsátotta.

Kedvesem! monda Eszter hirtelen, miként teheted föl rólam azt? a' ki örömet meghalnék, ha neked csak egy órai örömet hozhatna halálom. De lásd, az élet oly gazdag csodás, többnyire megfoghatlan változásokkal, hogy egy óra, kevesebb, egy percz, évek szenvedéseit meríti feledésbe. 'S miért ne jöhetnének körülmények, téged is boldogítók.

Jöhetnének?! Abban igazad van, de miként? azt nem látom általa. Az élet boldogító szaka az ifjuság; ez az életörömeke' éledő kora; szerelem a' nap, mellynek éltető melege nélkül elhal a' sziv. Én virágházi növény vagyok, idegen égöv alatt, czipra cserépbe erőszzakkal átültetett rokon földből. — Én nem ismerem a' szerelmet! tevé hozzá rövid szünet után, 's arcát gyöngye pír futotta el, melly oly tiszta szivekből mindig fellobban, midőn legtitikosb érzelmök lebeg az ajkon.

De ismerted, — szolt Eszter lassubban hangon.

Miért egy zivatar' közepette a' tegnapi szép korányra emlékeztetni? Ah, milly szép, milly boldog, rövid korány volt az! És a' jelen?! szola tovább, mintegy kérdve és feelve is, 's egész testén megrázkodott.

Te az élet' melegebb tavaszában állsz még Erzsikém, 's ebben minden zivatar' után napderüt reménylhetni.

Csak az enyimbem, nem, én a' reményt is elvesztettem, monda Erzsébet mély sohajtással 's szemeit a' szemközt levő ajtóra emelte, mellyen azon pillanatban egy ifju lépett be, magas és karcsú és szép mintegy Adonis; Erzsébet' hálvány arcát szokatlan láng borította, 's megingt elhálványult; hirtelen felkült a' pamfagról, 's maga után vonva Esztert, tűnt el sebes ingatag léptekkel az oldal szobában.

Harsány: Olty Béla! Hozott isten, barátom! Honnan illy későn? az egész teremben ifjak' és férfiak' ajkain vissza hangzó; kik üdvözlésére siettek, harsogott a' teremben.

Honnan, barátom Béla, illy későn 's még is illy hirtelen? kérde, kezét nyujtva Pető Gergegy, egy élénk ifjoncz, nagy fekete szemekkel. Éppen most érkezem; a' vendéglőben hallám hogy mindnyájotokat itt lellek, 's siettem hozzátok, kiket oly rég nem láttalak, felelt az érkező, tűztele fekete szemeit körül jártatva a' társaságon, 's a' közeledőknek kezét adva.

Az őszszel múlt négy éve, hogy Erdélytől bucsút vettél; az óta kevés bizonyost, sok nyugtalanítót hallottunk rólad; monda Bodó Gyula, Béla' legkedvesb egykori barátja. 'S honnan most közelebbről?

Varsóból, felelt Béla.

Mit csinálnak a' lengyelek? kérde egy magas vállás férfi.

Barátaim! monda emeltebb hangon Olty Béla: Finis Poloniae! — A' lengyelek legyőzettek; Varsó elveszett!

Varsó elveszett! A' lengyelek legyőzettek! hangzott az egész teremben; 's az oldalszobákban, mint futótűz ajkról ajkra, 's a' köz vigalom, mintha tündér vessző sujtotta volna, egyre minden arcokról eltűnt; — a' köz őszintes részvét a' szomszéd nemzet' balsorsa iránt minden más érzelmet elnyomott. Csoportosan vették körül nők és leányok, férfiak és ifjonczok Oltyt, bánatos figyelemmel hallgatók elbeszélé-

sét, ki lelke mélyéből vette színeit festeni a szerencsétlen ütközetet. — Mintegy két óra múlva, mi után ő azt bevégezte, a tánczvizigalomnak vége lett, a nélkül hogy csak egy láb is indult volna tánczra; a legközönyösbet is magával ragadta a pillanat benyomása. A társaság eloszlott; mindenki haza sietett, egy bátor; lelkes nemzet halála miatti gyászszal szívében.

III.

Amor' rabja, — most Marsé is?

Kisfaludy Sándor.

Van bíró a' felhők felett,

Áll a' villámos ég.

Bajza.

Gróf Olty Zsigmond egy zsarnok apa volt, millyent a' gondviselés, mint intő és rémítő vázat, fosztva minden emberitől például állít néha föl, hogy mennyire képes a' szűk fogalmu ember eltévedni a' természet' menetétől. Ősi góg, a' vagyon pórias büszkesége, 's ezekkel szoros kapcsolatban álló főhivatalok' vadászása foglalják el keblében azon úrt, mellyet az emberében szív tölt be. Ő akként osztályozta az érdemét miként valaki ama' három — szerinte legfőbb — kincsből egygyel, kettővel vagy mind a' hárommal birt; 's a' ki azok közül egyiket sem mondhatta sajátjának, azt nullának szokta vala nevezni, mert saját kitétele szerint, szerelem, szellem, lélek, erény csak, czifrák' voltak. Illy elvekben akarta ő egyetlen fiját Bélát is nevelni, 's egy meghittjét oly tanító' keresésére szólította fel fija mellé, ki nékie vakon engedelmeskedjék, és szellemes ne legyen; ezt a' szót teljeséggel nem állhatta. De Béla atyja' kegyetlenségei miatt korán elhalt anyjától oly lelket öröklött, mellynek magvát egy illy atya' metsző kése sem irthatta ki, ő 22 éves korában tért, iskoláit végezve, atyja' házához, 's ennek legelső szavai hozzá ezek voltak: Fiam! Neked

meg kell házasodnod; én leányt néztem ki számodra, — azt meg is kértem. Itt a' jegy gyűrű. Mátkád' neve gróf Réteni Károlina, 's a' menyekző négy hét múlva leend.

Hogy a' Béla' helyzetét egy pillanattal felfoghassuk, csak azt kell tudnunk, hogy ő már szeretett! Nem a' divat szerint, szóval és haszonért, hanem szive', lelke' örök erejével; az illy szerelem' fensége lelkületében feküdt; ő nem tudott másként 's a' kit ő szeretett, méltó volt arra. Női mély kedély, érező szív, magas lélek, szilárd ragaszkodás az ő személyéhez, 's mind e' szép tulajdonok' vissza tükrözése egy hódító szép alakban nyitotta meg szívét e' hölgy iránt, 's e' hölgy — Báji Erzsébet volt.

Béla és Erzsébet Szebenben ismerkedtek meg, 's ők szerették egymást első szerelmök' ábrándos tüzével. De Béla ismerte atyja' követeléseit a' jövődöre, 's reménye ingatag nádszál volt, mellyel ohajtás és félelem egyiránt játszodoztak; és mellette szerelme' büszke, hajthatlan cseréje nőtt fel, melly minden viháron daczol, míg szélvész gyökerestől tépi ki azt. Ah, de nem hervad-e el a' szív is a' büszke cserével?! —

Ő megvallotta atyjának, hogy már szeret, és kit. Hidegen hallgatott ez, 's parancsaj' mellett maradt; de midőn Béla állhatatosan vonakodott kezét másnak nyujtani, a' nélkül hogy arczán legkisebb szenvedélynek csak nyoma is látszanék, befogatni parancsolt, fiával; ennek az út' céljáról egy szót sem szólva, szekérre ült, 's másod napon Szebenbe érkezve, tüstént egy hadvezérhez ment; rövid, közöttöki' titkos párbeszéd után megkötve a' természet' 's polgári jogok elleni véralku. Béla azonnal 10 évre katonának avattatott, 's más napon, a' nélkül hogy atyját vagy Erzsébetet láthatta volna, egy zászlóaljjal Galiciába indult. Állapotja rettentő volt; vész dúlt keblében: tört szerelem' kintengere; fiui lázzadt érzélem' főrgetege; fogalmai

és szabad akaratjával ellenkező szolgálat' sulya, öt vas karjaival lebilincselve tartó egy élet' pályán, mellynek jármába zsarnok apa fogta. Teszte roskadozott szokatlan fáradoalmak' alatt, — de fentartotta a' lélek, melly erős volt és szilárd és korát túlszárnyaló férfias. Sorsa köz részvétet, lelkülete tiszteletet gerjesztett iránta ezredében, 's ő egy év telve tiszt lett. Most már fel volt oldozva az első kötelezés' törvényétől, 's ő azonnal ki is lépett a' hadi szolgálatból. De merre, hova fordítsa lépteit? hol nyugaszsa le árva fejét? Vérző szivére írt hol találjon? Erzsébet, kinek hysége 's emléke védte a' balsors' csapásai ellen, másnak adta kezét, 's titkon atyjától eredő áltudósítások szerint szivét is. — Ez határozott. Keblében vágy keletkezett, dicső és magasztalt: harcolni szabadságért, ott hol hősek csatáztak a' szent ügyért, kiknek

Csatájok a' védelmezett
Népjog' csatája volt,
Mellyet szent eskü, szent kötés
Ellen zsarnok tiport,

'S halált keresni a' dicsőség' vérmezején azon bajnok férfiak' sirján, kik

Vad kényt, zsarnok parancsokat,
Lánczot nem tüntenek,

'S szabadság, te szép égi lény!
Érted vértettenek.

'S ő ment. Álnév és ruha segítette túl a' határon. A' szabadság' vezére nyílt karokkal fogadta a' deli ifjat, 's ő vért, és életet nem kímélve harczolt, mint a' vitézek' legvitézebbje, kivíni a' bátor lengyel nemzetnek a' szabadságot, mellytől azt önkény fosztotta meg. De győzött végre a' sokaság, — a' bajnok férfiak elhulltak, 's

Hazájok most bús temető,
Népetlen pusztaság,

És azok is

Kiket megkimélt a' halál
A' férfi bajnokok,

Vagyontalan földön futók,

Házatlan vándorok. — És Bélát is megkimélt a' halál, bár mi-ként ohajtotta is ő azt, 's kereste, nem egyszer a' csaták' nyílt tűzében. De, ah, ő is vagyontalan földön futó, ő is házatlan vándor. Cél 's határozat nélkül indult Magyarország-felé; itt meghallotta, hogy atyja meghalt, 's feles szerzeményeit idegeneknek hagyta. Ő hazájába indult.

Még azon nap' hajnalával, mellyen őt a' tánczvizigalomban föllépni láttuk, oda hagyta Vásárhelyt, 's a' Nyárad' regényes völgyében fekvő ősi falujába, K. . . . a' vonult vissza, távol minden éleztajtól. Férget vitt ő oda szivében, azon tudatét, hogy Erzsébet hozza minden változások közt hírvolt, 's hogy e' leirhatlan érzemény őt végnélkül szerencsétlenné teszi. — És e' férget makacsul és öntetszőleg táplálta saját mellében.

Két évvel azon tánczvizigalom után, mellyel ez elbeszélés kezdődik, 's mellyben talán néhány szép olvasónóm volt valóban jelen, a' K. . . . i úri lakban élénk mozgást 's félre nem ismerhető köz vigalmat látunk. A' tagas udvar telve kocsikkal; a' tiszt szobák visszahanganak a' falusiak' zajongó örömradiásitól, kik dúsán ellátott asztalok mellett dözsolnek. A' kastély' étteremének szárnyai most fölrepültek, 's Éljen gróf Olty Béla! Éljen Báji Erzsébet, a' szép grófnő! harsogott ki, öszve olvadva a' hangszók' éljenzőjével.

Forrai Sándor meghalt, 's az egymást évek óta hiven szeretők, a' gyász év' kitelte után egybe keltek.

(Vége közelebről.)

Az elhagyatott.

Agg bükkök' árnyiban
 Van egy kis völgyi lak;
 A' lakban ifju szív'
 Szerelmi lángzanak.

Tavaszi virággal
 Diszelg körül a' völgy;
 Ezerte bájolóbb
 Ki benne él — a' hölgy.

Kihez karolta őt
 Szerelmek' istene:
 Barátja, férje lön,
 'S szívének mindene.

A' boldog ifjué
 A' völgynek angyala;
 A' boldog ifjuhoz
 Az ég mi jó vala!

De engem eltiport
 A' sors — a' mostoha —
 Virul-e még napom?
 Nem — oh — soha, soha!

Gr. Wass Ádám.

Chosrew basa

(Egy francia' tudósítása szerint.)

Chosrew basát a' keresztény Európában eddig csak kevéssé ismerték, és nagyon rosszúl itéltek felőle; gyakori viszonyok, mellyekben részint személyesen vele, részint a' hozzája közel álló polgári 's katonai tisztviselőkkel, Törökországban mulatásom alatt 1837-ben, voltam, lehetővé teszik nekem, sokféle tévelygéseket megigazítanom, mellyek e' nevezetes férfiről alkalmasint közönségesen elterjedtek, 's őt inkább valódi characterében tüntetnem fel. Mi-

vel enmagam is egy ideig Porta' szolgálatjában valék, több ízben lön alkalmam, Chosrew basa' nézeteit és cselekvésmódját figyelemmel tartanom.

Chosrew basa hazájának igazán nagy szolgálatokat tett; csupán ön tehetségének és saját érdemeinek köszönheti ő magas helyzetét, a' legmagasabbat, mellyben a' szultán' valamelly alattvalója valaha részesült. A' francziák' egyiptomi táborozása után e' tartomány' kormányzójává neveztetett ki, de egy katona parancsnok, ki akkor kezdé magának egy nem közönséges pályát megnyitni, csak hamar által látá, mikép' az új kormányzó értelmesebb és élesebb tekintetű, hogy sem az ő nagyra vágyó tervein keresztül ne pillantana. A' befolyást tehát, mellyel a' katona csapatok felett birt, arra használta, hogy azokat Chosrew ellen fellázassza. Midőn az elmék eléggé felingerülteknek látszottak neki, a' felzendültek' főnökévé tette magát, 's a' nagyúr' kormányzóját kényszerítette, Egyiptomot oda hagyni. Chosrew mihelyt Konstantinápolyba megérkezett, legottan vádat adott bé a' lázadó parancsnok ellen; ez, ki magaviseletét szépíteni 's mentgetni törekedett, midőn egyszerűs mind a' legfeketébb színekkel rajzolta a' tartományban, a' kormányzó' nevében és parancsolatjára elkövetett zsarolásokat, kinyilatkoztatta a' divánnak, hogy maga iránt bizodalmat gerjeszsen, és nagy terve' véghezvitelét, mellyeket későbbben ritka szerencsével véghez is vitt, csendességben előre elkészíthesse: ő 's az alatta levő csapatok készek, a' Chosrewén kívül, minden más felsőbbséget elismerni. Az akkori lázadó parancsnok Mehemed Ali vala, az egyiptomi mostani alkirály.

Azon történet után Chosrew különböző más tartományok' kormányzója 's kapudán basa vala egymás után; viselte a' konstantinápolyi kormányzó; rendőrministeri, szeraszkiéri vagy minden rendes katonaság' fő parancsnokai fontos tisztségeket; aztán még a' birodalom' statustanácsa' elnöki hivatalát; most nagyvezér. Több

ízben vezérlett hadsergeket ellenség ellen, de csatamezőben soha sem vala szerencsés, azonban a' csatavesztések, mellyeket ő szenvedett, nem ártottak nékie a' szultán' becsülésében, sőt inkább mindig új kegyelemjelek következtek azok után ura' részéről, ki őt úgy tekintette, mint legalkalmasabb férfit azon reformok' elősegítésére, mellyeket statusaiban bé akart hozni. Mahmud' boszus' gondolatiban, egyiptomi elbizakodott vazallja ellen, Chosrew basa meghittje vala urának, mindazáltal — bár hasonlólag mi nagyon gyűlölte is ő Mehemed Alit, kivel 1825 óta ellenségeskedésben élt, mit kettőjük közül egyik sem tartott szükségesnek továbbtitkolni — a' szultánt gyakran megtartóztatta, az ellen elsietett lépést tenni. Chosrew' saját elbeszélése után tudom, hogy ő 1825-ben egy részével a' hajósergeknek, melly parancsnoksága alatt állott, az alkirály' haderejét megkerülvén, Alexandria' kikötőjébe bényomúlt, 's Mehemed hajójit, mellyek ott horgonyoztak, bizonyosan elégette volna, ha Francia 's Angolország consular' legkomolyabb előterjesztéseik őtet attól el ne tartóztassák. Midőn az öreg szeraszkiek e' lett dolgot nékem elbeszélé, még elevenen látszék sajnálni, hogy régi ellenségén ezen súlyos csapást meg nem ejthette.

Tudva van, mikép Chosrew basa mindent elkövette, mi hatalmában álla, hogy a' navarini ütközetet, az Oroszország és alkirály elleni háborukat, és következőleg az unkiar skelessii 's kutaiehi nyomasztó kötéseket, valamint a' nezihi csatát is megakadályozza, 's hogy a' szultán' kegyelmét, mellyel olly sokáig éle, éppen az ő békes tanácslatiért, egy ideig legalább, elveszté. Chosrew azonban a' győzedelmesek által parancsolt feltételek' elfogadását igen is tanácsolhatta, hogy hazáját még nagyobb szerencsétlenségektől megkímélje, de a' békét akármelly áron soha sem akarta. Aztán az ő rövid ideig eltávolítására a' statusdolgoktól nem is egészen a' szultán' kegyelme' elvesztésének következtében történt, és ezt némelly körülmények, mellyeket megemlíteni szándékozom, 's mellyeknek hitelessége felől kezeskedhetem, bizonyítják. Midőn Chosrew basa maga két fogadott fiainak,

Halil és Said basáknak a' szultán' két legkorosabb leányai' kezét megszerézte, akkor ura' thronja mellé közvetlenül két őrt állított, kiknek a' hála kötelességökké tette, őt mindenről értesíteni, mi érdekeire 's helyzetére vonatkozott. Hasonlólag számíthatott arra is, hogy a' két szultánnök, kik fiaival öszve valának kötetve, szükség' esetében hatalmas befolyásukkal mellette leendenek; de körülményeki, mellyeket előre el nem láthatott, csalatkozóvá tették okos számítását. Halil basa az ő merő tehetetlensége 's tunyasága miatt olly nagy mértékben nem tetszék a' nagyúrnak, hogy végre kiesék annak kegyelméből. A' szultán' második leánya, öszszeköttetvén Said basával, kit egy átlájjában nem szeretett, bévádolta Chosrewét, hogy ő okozója azon egybeköttetésnek, melly miatt nékie panaszkodnia kell. A' régi kormányférfi' ellenségei hasznokra fordították ezen viszonyokat, 's minden kigondolhatót elkövettek, hogy őt megbuktassák. Ugy történt, hogy némelly körülmények cselszövényeiket elősegítették; a' szultán saját képét a' konstantinápolyi 's környéki katonalakokban, valamint a' diván' teremében is kitétette. Ez megsértése vala a' proféta' parancsának, mi a' moslimek' vallásos nézetit erősen sebzette. Morogtak, lázadózó fenyegetőzések hangzottak, 's a' főváros' különböző részeiben többször gyuladások ütötték ki magokat. Ez még nem volt elég, a' pénzügy minister Sophiatemplomában agyon ütettett, míg Mahmud szultán ott imádkozott; magát a' hívók' urát is ugyan ezen templom' pitvarában szitkokkal illette egy iman, és elvégre lázadás ütött ki a' kaidjik (sajkások) között, mivel Perát híd által öszve akarták kötni Konstantinápolylyal. Ezen eseményeket és a' nép' elégületlenségét igyekeztek most Chosrew' ellenségei, neki mint a' főváros' kormányzójának és gondoskodásabeli hiányának tulajdonítani 's fenszóval hallatták: nagyobb szerencsétlenség csak úgy háríthatatik el, ha az öreg basa' hivatali foglalatosságai ifjabb és alkalmasabb férfiakra bizatnak.

(Vége közelebből.)

000.